

ÖRÖKSÉG

OLGA AFANASZIJEVA — TOROK

AZ ÉLET FORRÁSAINAK ÍRÓJA

EMLEKEZÉS OTON ŽUPANČIČRA HALALÁNAK ÉVFORDULÓJÁN

Az idő tájt, amikor Župančič alkotni kezdett — 1899-ben jelent meg első versgyűjteménye, *A mámor pohara* (Čaša opojnosti) — a szlovén szociális és művelődéstörténelem abba a fázisába jutott, amikor a nép az idegen német töke, a falu rétegződése, a falu elhalása, egyrészt a liberálisok és a klerikálisok harca, másrészt pedig az Európától való kulturális lemaradás, a kivándorlás vagy az irodalmárok és kulturális dolgozók egy részének a polgárság rétegeibe való beolvadása ellen görcsös ellenállást tanúsított. Ugyanakkor ez volt az az idő, amikor a demokrata erők, különösen a munkásosztály, a nemzeti elnyomás hatására mindjobban kezdtek erősödni. Ebben a bizonytalan időszakban a szlovén irodalom esztétikája, a hazai művelődéspolitikai és nemzeti viszonyok hatása alatt, még ha csak elméletben is, egy vágányon haladt az európai stílus és művészeti irányzatok fejlődésével.

A neoromantizmus kora volt ez: a tarkabarkaság, az izgalmak és a különféle ötletek kora. Az irodalmi alkotásokra lényegében három felfogás volt jellemző: a tudományosság és a kísérletezés elve, amely a realista eljárást ismerte el, az objektivista vagy a pozitivista naturalizmust, az igazság és a szépség teológiai tolmácsolásának elve, amely megkívánta a csírázó szlovén irodalom keresztény alapokra való helyezését, és az érző és elmélkedő emberi lény elve, amelynek maga a szabadon történő és az élet valódi forrásaiból merített alkotás volt az értelme.

A dekadencia, a szimbolizmus, a neorealizmus és az impresszionizmus kora volt ez. A kor felfogására jelentős mértékben a pesszimizmus (a jövőben való kételkedés) és az irracionizmus (a véletlennek alárendelt élet) filozófiája volt jellemző.

Oton Župančič 1899-ben megjelent. *A mámor pohara* című verseskötete (Cankar *Erotikájának* kiadatása után) a szlovén modern költészet kezdetét jelentette.

Európa egyik legjelentősebb kulturális központjában, Bécsben tanult, ott szívta magába az akkor már elfelejtett Schopenhauer szubjektivizmusát, valamint Hermann Bohrnak, a modernizmus atyjának új iránti szenvedélyét. Párizsból ez a rendkívüli, értelmiségi irodalmár magával hozta Anatol France-nak, a radioaktivitás tudományának, az impresszionizmus és szimbolizmus törekvéseinek, valamint Marx műveinek hatását, amelyeket — mint tudjuk — olvasott. Župančič a szlovén modernizmus képviselőjeként Cankarral, Josip Murn Aleksandrovvval és Dragutin Kettével a költészetben a következő elemek meghonosítása mellett száll síkra:

— A figyelem központjába az ember személyisége és összeütöközései kerüljenek.

— A költő szenvedélyes és érző lény és valódi versek csak mély érzelmek hatása alatt szülehetnek.

— A költemények legyenek álomdúsak, vágyakozásokkal, különböző hangulatokkal telítettek; hol a kozmikus erő, hol saját létének kérdése kerüljön előtérbe.

— A költő érdeklődésének középpontját a szülőföld tájainak impresszionista ábrázolása képezte.

— Kifejezésre kell juttatni a formaművészetet: ápolni a rímet, a jó hangzású nyelvet, a forma szépségét és tisztaságát, de nem rabjává válni, mert a forma változékony. A természeti szépségek hangsúlyozása által a verssoroknak dallamossá kell válniuk.

A húszas évek kezdetéig Župančič és Cankar a szlovén kultúra és nemzeti sors központi alakjai, 1941-től 1945-ig pedig Župančič ez.

Első verseskötetének megjelenéséig költőiessége a misztikus erotika dekadens motívumai, a nihilizmus, a fáradtság, a közömbösség és a rogyogó, daloló, végtelen, rajongásig elbűvölő szerelem ereje, optimizmusa, valamint a fényességgel való elragadtatás között ingadozik. A költő már itt, elhatározottságának ebben az utóbbi fázisában, mindenekelőtt őszinte impresszionista, de ugyanakkor objektív szemlélő, időszerű és hazájához ragaszkodó. Lelkében hatalmas kincs fénye csillán fel és az „erdőtörzseken halkán suhanó”, az „örökkévalóságba merülő költemény álmának” nyugalmat érzi.

Verseskötetei: *Magánbeszéd* (Samogovori) 1908-ból, *A fennsíkon át* (Preko ravni), *Sírok morajlanak* (Grobovi tulijo) és egy későbbi, a *Magánbeszéd* (Duma).

A *Magánbeszéd* (Duma) a költő hazájáról alkotott nézeteinek bíráló, realista vallomása. „Hallottam, mit zengett szívem” — mondja a költő a Triglav és a Karavanka alatt, a bányákban és kohókban, lelkét „gyöngy-fájdalom” sorvasztja, amely a provincializmus és a kozmopolitizmus állandó összeütközésében fogant, s amelyben a tudat nem kegyelmez az érzelmeknek. A szlovén nép társadalmi fejletlensége tragikus. A férfi és a nő metaforikus párbeszédével költőnk az őt kettészakító két gyönyörűség ellentmondásairól vall: a szülőföld — „a halk hullámocskák és a tajtékzó ár dala” — a biztonságot nyújtó szülői hajlék, az otthoni búzatáblák és a patakok „ezüst hullámok”, s ezzel ellentétben csodálja az európai nagyvárosokra jellemző tudományoknak és a szociális fejlődésnek, ahol az ember „kemény léptű”, „mellkasa sziklakó”, oszlopokat emel, folyókat zaboláz meg, dróthuzallal köti össze az északot a déllel, vére csordultáig küzd az emberi jogokért, a szépért. Dalából harsogó fájdalom tör fel, amiért Szlovénia, Európával szemben, nem nyújt lehetőséget az alkotóerők fejlődéséhez és honfitársai a társadalmi elmaradottság miatt kívándorlásra kényszerülnek. Őszintén szereti hazáját — „Bejártam földünk tájait és láttam szépségeit”, „Szent vagy, te föld, és boldog, aki élvezi gyümölcseit” —, de a parasztsággal is együttérez, látja a szlovén nemzet súlyos helyzetét, amely azzal fenyeget, hogy az idegenben a szlovén hegyek fiaival fognak dicsekedni.

1910-ben írja meg a *Kovácsok dala* (Pesma kovača) című versét. Harcias optimizmusa e versben alkotó része lesz annak a programnak, amellyel az ifjú egyetemisták a Preporod (Újjáéledés) nevű szervezetben a jugoszláv föderalizmusért harcolnak.

„Ha út az óra várományos
virradatra,
és lángként szökken élénk, a kalapácsos, a kalapácsos...”

Župančič 1914-ben nem marad közömbös a háború borzalmaival és expresszionista ábrázolásával szemben:

„Ha látásom fénylő lángra gyúlna,
szállanék hozzád, te szép, te jó,
e nehéz napokat megosztani veled,
ó hazám...”

Később a *Levelünk* (Naše pismo), a *Beszélgetés* (Razgovor), a *Kotyog a gyermek* (Dete brblja), *Tizennyolcban Szent György napján* (Na Đurđevdan osamnaeste) c. versben forradalomra, egyesülésre buzdít. A költőt az

októberi forradalom eseményei sem hagyják hidegen. 1920-ban írja *Vid napjának hajnalán* (V zarje vidove) című kötetét, amely Koruska és Primorska fájdalmára épül, Župančič mégis abban reménykedik, hogy a szlovén népek jobb sorsa lesz az egyesült Jugoszláviában. Ekkor feladja a harcot, kiábrándul, a versírást abbahagyja. Ezek után még csak a *Desenica Veronika* (Veronika Deseniška) című tragédiát írja meg, amelyet Josip Vidmar már 1924-ben a következő szavakkal jellemez: „Részleteiben gyöngyörűten kidolgozott, de egészségességét a helyzetek kiélezésének és kikerekítésének a hiánya csorbítja.”

A II. világháború után két kötettel, az *Örökzöld a hó alatt* (Zimzelen pod snegom) és a *Száz verssel* (Sto pesmi) cíművel jelentkezik. *Költő, mi dolgoz itt* (Pesniče dužnost znaš) című verse, az előbb említett kötetből, aláírás nélkül szájról szájra járt a népfelzabardító háború első napjaiban. Egyben ez a költemény kerekíti ki Župančič költői világát, amelyet még a *Magánbeszéd* című kötetben, 1908-ban kezdett kialakítani: a költő a világ minden rezzenését érzi. Ha torkából a hang feltör, „felüvölt, mint ordas a barlang szájában” és népe nyomdokait követve harcba indul „mind a négy sarkába ennek a világnak”.

A *felszabadítóknak* (Osloboditeljima) című versében a megszállók szegyéntelenül lemészárolták hazáját, de a hegyekben „zöld szentélyek” teremték — a szabadságharcosok. A költő itt a nehéz háborúzás történetét eleveníti fel: a csikorgó zord hideget, fivéreink, apáink sírhalmait, de végül felemelt fejjel, a boldogság, a győzelem békéje sugárzik soraiból. Megérte azt az új Jugoszláviát, amelyről álmódott. Elragadtatva, fiatalos lelkesedéssel ír Banovićiról, az első virágos májusi ünnepről, a szabad Ljubljana utcáiról, az újjáépítésről és a megzabolázott folyókról, a legyőzött hegyekről, a megkezdett művet folytató ifjúságról. Amiről 1910-ben álmódott, kérdezvén: „hazám, hol vagy”, „van-e vége határaidnak”, Župančič most maga előtt látja:

*Afrika reánk tekint
India velünk
Ajtónk előtt fonódik össze
a világbarátság.*

1949-ben halt meg, egy évvel azután, hogy népművésszé avatták. Szimbolikusan ezzel egészítette ki a társadalomban való jelenlétének és aktív részvételének himnuszát, költői credóját.

Oton Župančič hosszú időn át alkotott, ihlete erős, sokféle, költői mondanivalója felemelő, lángoló, pazar gazdagságról, eredetiségről és mindenekelőtt őszinteségről tanúskodik.

Arról, hogyan lett a nyugati modernisztikus és dekadens befolyások alatt álló bécsi diákból, a sajátos és egyedülálló szlovén modernizmus igazi képviselője, majd jugoszláv népköltő, hadd mondja el maga Župančič:

„Bennünket egy dolog rendített meg, amit a nagy nemzetek írói nem ismernek, a kis nemzet költőjének fájdalma és nagy gondja: mi lesz népével, a világon marad-e egyáltalán? Mi valamennyien a nép fiai vagyunk, a néppel éreztünk és a nép sorsa jobban érdekelt bennünket, minthogy örökre a l'art pour l'art-izmusnak éltünk volna. Elgondolkoztunk hazánk valósága felett.”

Fordította: SZILÁGYI Valéria